למה להקים את ערד?

מה נדרש כדי להקים את ערד?

שטח

אנשים

תקציב

תכנון

3 שלבים בתכנון והקמת העיר:

1. **שלב ראשון- אוטופיה-** פברואר 1960- נובמבר 1962
2. **שלב שני – שלב המעבר-** נובמבר 1962- סוף 1964.
3. **שלב שלישי- אוטופיה מתגשמת-** ינואר 1965- 1972.

תכנון פיזי

תכנון כלכלי

תכנון חברתי

המניעים להקמת העיר ערד:

1. "אכלוס רמת ערד, הריקה מאדם, ע"י אלפי יהודים".
2. "הקמת גשר וקשר התיישבותי לכיכר ים המלח והתחלת גאולת הכיכר על כל אוצרותיה: התעשייתיים, הרפואיים, התייריים וההסטוריים- ארכיאולוגיים".
3. "הקמת תעשיות יסוד בעיר החדשה שתתבססנה, בין היתר, על אוצרות הטבע וחומרי הגלם המצויים בסביבה."
4. "הקמת מרכזי תיירות בעיר החדשה אשר יתבסס על נופה, אקלימה וקרבתה הרבה לחופי ים המלח".

מתוך: "הצעה ראשונה להקמת חבל ערד", 21.12.1960. מכתב מאליאב, מנהל חבל ערד, אל שר האוצר, הכולל מטרות לפיתוח החבל ולהקמת עיר בת 10,000 נפש.

פונדק כותב באופן ברור על המניעים וחשיבותם:

"ההחלטה להקים חבל מיושב בנגב לא באה לפתור בעיות כלכליות של המדינה אלא לגרום לפיזור האוכלוסייה, ובכך להשתלט על שטחים בלתי מיושבים, אשר גורמים עוינים עלולים להסתנן אליהם ולסכן, ביום מן הימים, את ביטחון המדינה. ערד החדשה תצטרף לערים באר שבע, דימונה וירוחם שהוקמו לאותה המטרה.

ומטרה אחרת: מאחר וערד החדשה מרוחקת רק כ- 30 דקות נסיעה מים המלח, היא תהפוך לבית מגורים טבעי לעובדים בים המלח. לאחר יום עבודה מפרך באקלים טרופי לוהט ימצאו בביתם בערד אוויר יבש, קריר ומרענן" (פונדק, 2005, עמ' 66-65).

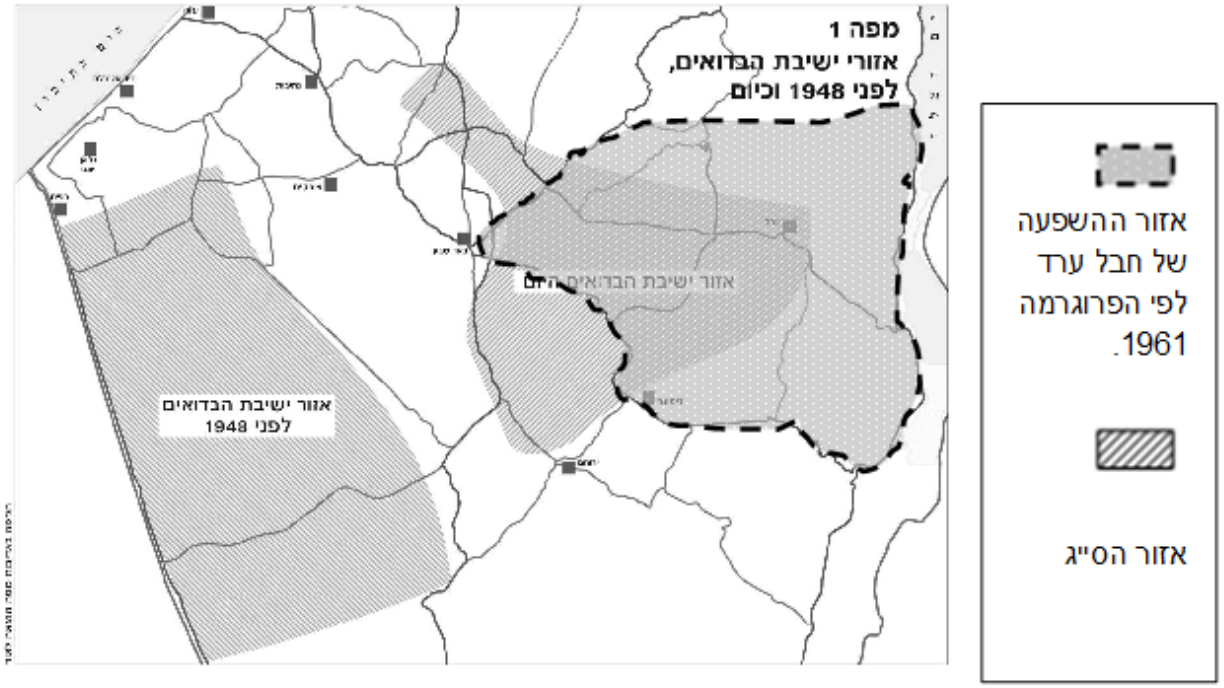

אזור ההשפעה של חבל ערד סומן ע"פ הגבולות המוגדרים בפורגרמה.
מקור המפה: סבירסקי וחסון, 2005. עמ' 6. מציינים כי המפה מסתמכת על (פורת, 1997).
http://www.adva.org/uploaded/bedouimreport.pdf

דיון בועדה הבימשרדית על תפיסת שטחים

מי יהיו המתיישבים?

ראיון עם לובה אליאב

10:15-15:00, 11:18

"עמדנו בפני השאלה: 'מי יהיו המתיישבים הראשונים?'
אנחנו הלכנו לפי כמה עקרונות:
ראשית- הדבר הכי טוב יהיה שהאנשים שתכננו את העיר ועוסקים בהקמתה הם יהיו המתיישבים הראשונים... אנשים שעבדו במקום... אנשים שחלמו את המקום מההתחלה.... אלה אנשים שזה כמו הילד שלהם- הם חלמו אותו, הם הגו אותו, הם הרו אותו. זה היה הגרעין הראשון".

"נוסף לזה, היות ובאותן השנים- 60, 61, 62, העליה לא גדולה, לא היו גלים של עליה. לא היה עלינו לחץ של עליה כמו בשנות החמישים או חלק משנות השישים. אז היות ולא היה עלינו לחץ של עליה אמרנו: 'במה אנחנו יכולים למשוך אנשים למקום כזה?'. לקחת עולים סתם באוטובוסים ולזרוק אותם על האדמה כמו שעשו פעם – לא היו עולים. אוכלוסיה ישראלית, ותיקה, נוכל למשוך רק סוג כזה של אוכלוסיה שיראו במקום אתגר, ויראו שהמקום, אמנם שיצטרכו לעבוד בו שנים ראשונות קשה מאוד, אבל – יש לו עתיד".

ראיון מוקלט עם לובה אליאב, ללא תאריך, ארכיון המוזיאון ההיסטורי בערד.

הזכות לתכנן וחשיבות התוכנית

"מתכנני העיר ערד הועמדו בפני משימה שהיא **משאת נפשם של כל האדריכלים** באשר הם – תכנון ובנית עיר חדשה, **חדשה לחלוטין על קרקע בתולה**.[...] מתכנני העיר ואדריכליה היו שותפים לשלבים אלה החל מהצעדים הראשוניים ביותר. עם השלמתם ועם קביעת העיר וגבולותיה בקוויה הכלליים הוחל בהכנת הפרוגרמה לתכנון העיר גופה".(אלכס שר, האדריכל הראשי של החבל)

יונה פייטלסון, שהחליף את שר כאדריכל הראשי של החבל, כותב באתר האינטרנט שלו כי:
"ראה בהזדמנות נדירה זו, את האפשרות ליצור יש מאין בלב המדבר, על פי תפיסתו שלו, כשהוא בן 23 בלבד. [...]היישוב המדברי הפך לסיפור ההצלחה הגדול ביותר מבין עיירות הפיתוח אשר נבנו באותן השנים בדרומה של מדינת ישראל. ערד היוותה **מעבדת ניסויים מתוכננת** להתיישבות עירונית במדבר, ומשמשת עד היום כמקום עליה לרגל לסטודנטים ואדריכלים מהארץ".

עקרונות יסוד בתכנון הערים המודרני:

- תוכנית אב לעיר,
- דגש על סדר מרחבי,
- איזור,
- הפרדת שימושי קרקע,
- הפרדת תנועה מוטורית ורגלית,
- דגש על תנאים תברואתיים והגייניים,
- שילוב של שטחים ירוקים כחלק אינטגראלי מהעיר,
- פירוק העיר ליחידות משנה המתפקדות זו לצד זו.

"מנקודת מבט חברתית, אחד האספקטים החשובים של התיכנון הוא הניסיון ליצור סביבה אורבנית ויחודית, כדי שהתושבים יחושו, כי הם חיים בעיר ולא בפרבר. כדי להשיג זאת , הוקדשה תשומת לב רבה לפרופורציות גופי הבנין היוצרים את החללים הסגורים בין הבניינים - וכן לחומרי בנין מתאימים וכדו'. בסגירת החללים שבין בנינים וביחס שבין אלה לאלה – המפתח לאוירה אורבנית" (איל ובסט, 1967, עמ' 29).

תכנון פיזי- מודל 'הביצה'- רבעים הבנויים סביב מרכז פונקציונלי

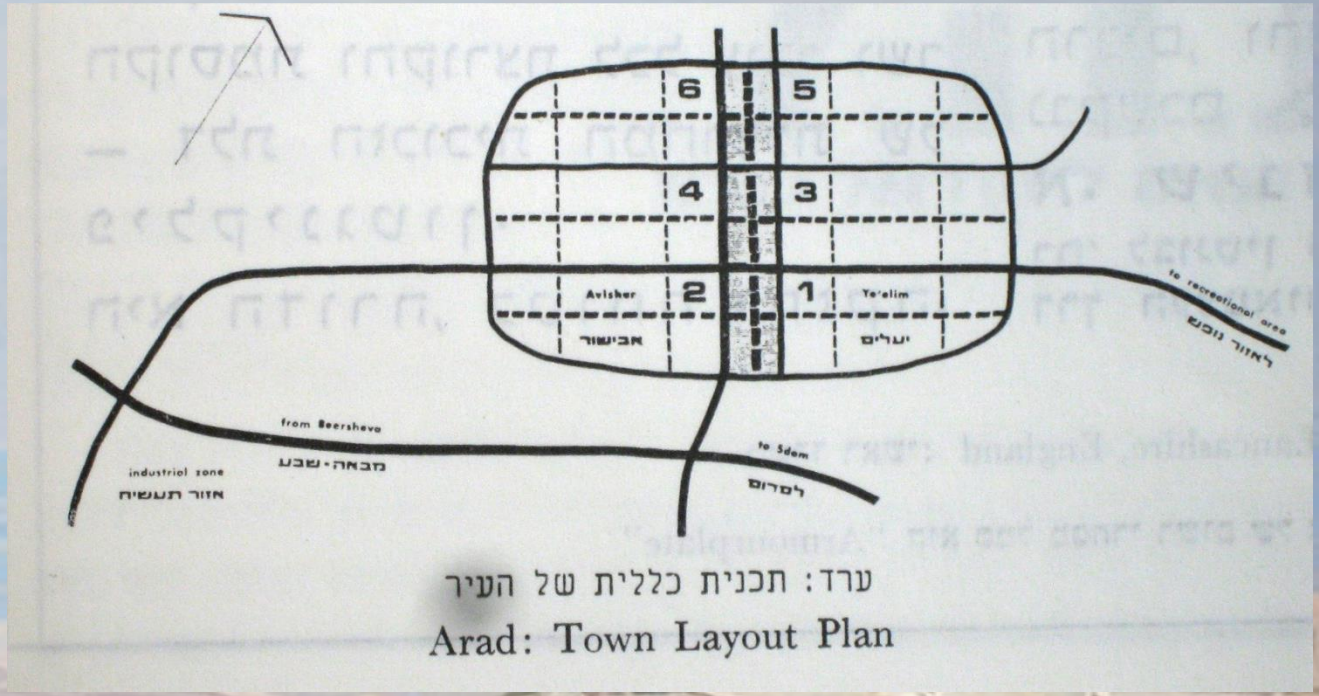

ערד: תכנית כללית של העיר

Arad: Town Layout Plan

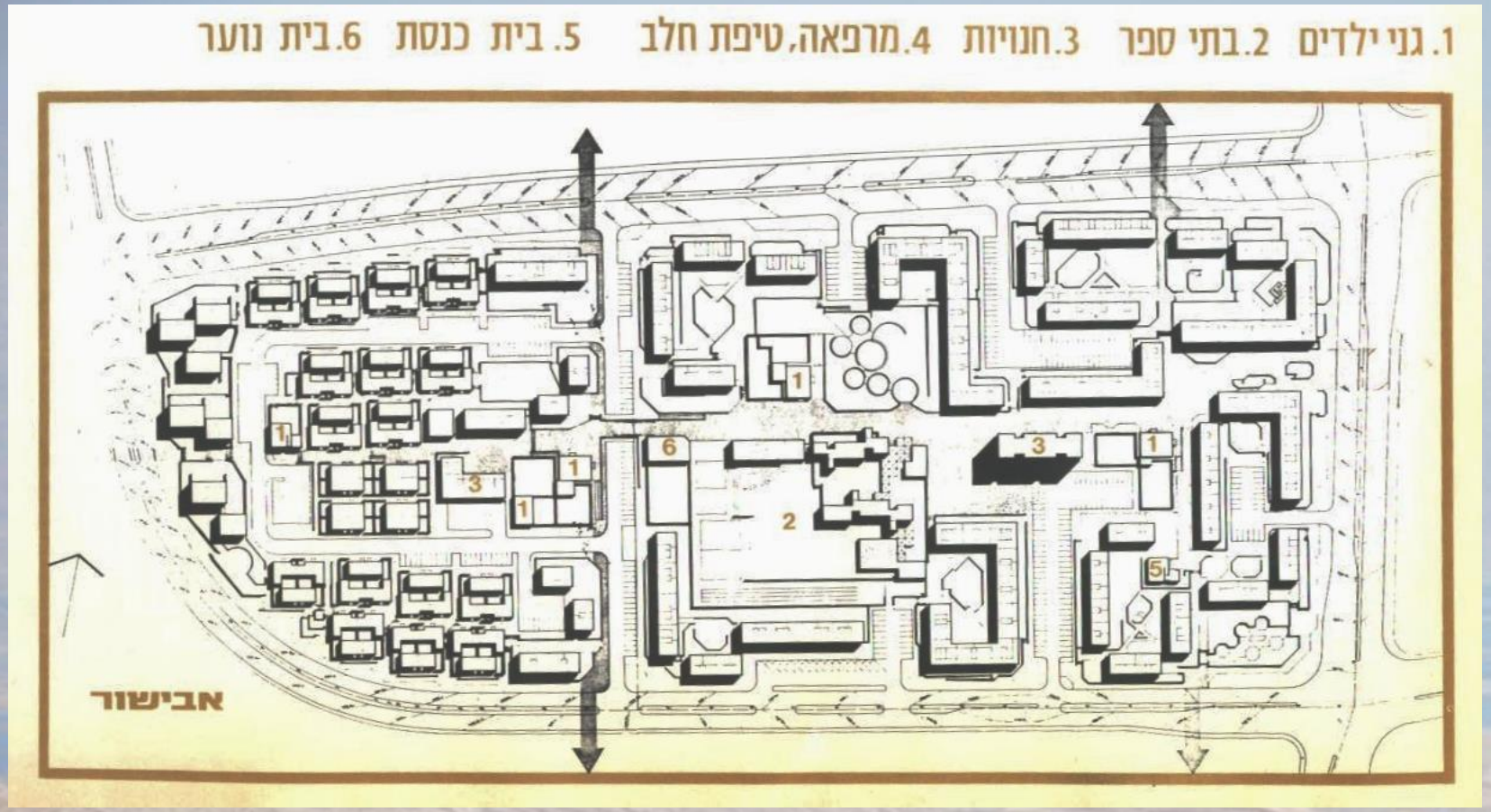
1. גני ילדים 2. בתי ספר 3. חנויות 4. מרפאה, טיפת חלב 5. בית כנסת 6. בית נוער
אבישור

רובע טללים

הפטיו- תכנון אקלימי מותאם למדבר:

הצללת חלונות, יצירת ארובות אוויר, בניה מוארכת על עמודים כדי ליצור נתיבי הליכה מוצלים, הצבת בתים בכיוון צפון מערב עם מערב כדי לקלוט שמש בחורף ולהגנה מהחום בקיץ.

הצבת בניינים בצורה ריבוע או ר'- ליצירת חצר מוצלת ומוגנת מרוח ואבק למשחק ובילוי.

תכנון דמוגרפי וחברתי

1. הפרוגרמה
2. המלצות המחקר הסוציולוגי
3. עקרונות שקבעה מנהלת החבל

הפרוגרמה למרכז חבל ערד

- **הפרוגרמה למרכז חבל ערד** היא המסמך הראשוני והכולל ביותר שנכתב במהלך התכנון של ערד. הפרוגרמה נכתבה על ידי האדריכלים ברוצקוס, אריון וספיר מאגף התכנון שבמשרד הפנים, בעקבות בקשת מנהלת החבל, והוגשה לה באפריל 1961.
- הפרוגרמה למרכז חבל ערד מציעה תוכנית תלת שלבית לפיתוח העיר, ומפרטת שניים מתוכם: שלב א' הכולל 10,000 נפש, ושלב ב' הכולל 30,000 נפש. בשלב הסופי אמורים להתגורר בעיר 50,000 נפש.
- הפרוגרמה עוסקת במספר תחומים מרכזיים: פיסיוגרפיה, דמוגרפיה, תעסוקה וכלכלה, הקצאת שטחים. וכן בנושאים אקלימיים, גיאולוגיים, תשתיות מים ואנרגיה, דרכים, רקע היסטורי ועוד.
- הפרוגרמה כתובה כתכנית 'אוטופית' מדעית, ברמת פירוט גבוהה ביותר.
- הנחת היסוד האחרונה בפרוגרמה קובעת כי צריך להתקיים קשר ישיר והדדי בין התכנון והביצוע: "המספרים והאומדן שבפרוגרמה מבוססים על ההנחות ומהווים רק נקודות מוצא – לתכנון בפועל. כל שינוי בהנחות הבסיסיות – יגרור אחריו בהכרח שינוי מתאים בפרטי הפרוגרמה"

תכנון דמוגרפי וחברתי- פרוגרמה

"הצורך במשיכת חומר אנושי מעולה – מוותיקי הארץ ומעולי אירופה – מחייב גם רמת שירותים גבוהה וארגונם במקביל לבניית העיר. במיוחד יש לפתח את שרותי החינוך עד שיקיפו, במסגרת החינוך העל יסודי, כ- 2/3 של הנוער המתבגר, שיעור הגבוה בהרבה מהמקובל כיום בארץ".

"רמת ההכנסה הגבוהה יחסית, שניתן להשיגה רק עם כוח עבודה רב והרכב גילאים צעיר למדי – נקבעה לפי הנחיות הנהלת חבל ערד. ואכן, משוער הרכב גילים צעיר ומספר רווקים ניכר בעיר".

בשלב א' התפלגות הגילאים תהיה צעירה יחסית לארץ – 64% מהאוכלוסיה בגילאי 20-40, ורובם צעירים מ-30.

ג. דימוגרפיה

14. <u>האוכלוסיה ומוצאה</u> בשלב א' 10,000 נפש מתושבי-הארץ, סילידיה ובסקצתה עולים. הכוונה היא ש-2/3 יהיו ילידי-הארץ ויוצאי-אירופה, 1/3 יוצאי ארצות-המזרח (ותיקים ועולים) - במידה שתאפשר זאת הסיליקציה לפי גיל ומקצוע <u>שלא</u> תוספע מהסיבנה העדתי.

בניית המגורים ומפעלי-התעשייה

- הגדולים בעיר - תהווה מקור-תעסוקה חשוב במשך זמן רב. התעסוקה בבנייה תאפשר ארכה מסויימת עד ליסוס העיר ע"י מפעלי-התעשיה.

תיאום-בזמן

- בין קליטת המתיישבים, בניית-המגורים, הקמת מפעלי-התעשייה והפעלתם - מהווה את הבעיה המרכזית של ביסוס-העיר ופיתוחה.

רמת-הכנסה

- הגבוהה יחסית, שניתן להשיגה רק עם כוח-עבודה רב והרכב-גילים צעיר למדי - נקבעה לפי הנחיות הנהלת חבל-ערד. ואכן, מסוער הרכב-גילים צעיר ומספר רווקים ניכר בעיר.

הצורך במשיכת חומר אנושי מעולה

- מוותיקי-הארץ ומעולי-אירופה - מחייב גם רמת-שרותים גבוהה וארגונם במקביל לבניית-העיר. במיוחד יש לפתח את שרותי-החינוך עד שיקיפו, במסגרת החינוך העל-יסודי, - כ-2/3 של הנוער המתבגר, שיעור הגבוה בהרבה מהמקובל כיום בארץ.

צפיפות-הבינוי

- היא גבוהה יחסית ומאפשרת עיצוב אורגני ומגובש של דמות-העיר, קיצור מרחקי-הליכה וחיסכון בהוצאות-הפיתוח, מה גם שבתנאי-האקלים והמחסור במים של ערד - אין מקום לריבוי גינות הבוי.

תכנון חברתי- המחקר הסוציולוגי

"אחד מן האספקטים של תכנונה של ערד הוא התכנון החברתי. התכנון החברתי מהווה ניסיון לקבוע את הרכב האוכלוסיה בהתאם למטרות שונות המתייחסות לאופיה של העיר מבחינה כלכלית- תעסוקתית, תרבותית וחברתית, ומבחינת מקומה של העיר באיזור שבתוכו היא שוכנת.

מצד אחד מהווה התכנון החברתי שדה פעולה העומד בפני עצמו, וזאת כאשר עומדות בפני המתכננים מטרות הנוגעות לעיצוב חייה החברתיים והתרבותיים של העיר.

מצד שני משלים התכנון החברתי את התכנון הכלכלי, שמתווה את העקרונות לגיוס אוכלוסיה שתכלול בתוכה את הקבוצות המקצועיות הדרושות למילוי הפונקציות הכלכליות שנועדו לעיר".

"מחקר ערד- דו"ח מס' 4 ליום 30.9.63", 30.9.63. ארכיון המדינה, מ"פ: ג- 6148/21, מ"ל: 95.5/8/172. עמ' 1.

תכנון חברתי- עקרונות מנהלת החבל

עקרונות שקבעה מנהלת החבל לתכנון האוכלוסיה:

1. ביסוס האוכלוסיה על גרעין של 'ותיקים'
2. כל המתפרנס בערד יחוייב לגור בערד
3. בערד לא יהיו מקרי סעד

"עלינו להבהיר לכל מועמד טרם בואו לישוב, כי לא יתקבלו לערד נתמכי סעד ואף לא נזקקים לעבודה יזומה; כי רמת ההכנסה החודשית תהיה גבוהה כאן יותר מאשר בכל עיר פיתוח אחרת; כי בערד אין למצוא 'מציאות'; וכי הסיכוי להתקדמותה של העיר מותנה בעבודה קשה, ביוזמה ובמאמצים לפיתוח במשך שנה- שנתיים. האמנו כי גישה זו היא המתכון להצלחה, והיא התקבלה כקו פעולה בערד".

(פונדק, 2005, עמ' 70).

קטע זה הוא עיבוד לפירסום ששמו 'ערד בבניינה', מאת פונדק, שנכתב בערך במרץ 1963.

דיון נוסף רב משתתפים עסק באופן נרחב בסוגיות הקשורות בקליטת 500 משפחות נוספות בערד. לאחר סקירה כללית על התקדמות הבניה, הפיתוח והתעשיה, הוצגו המגמות הכלליות בקליטה, ואלו הן:

1. "עושים הכל כדי שקליטת 500 המשפחות החדשות, יחד עם 170 המשפחות הקיימות, לא תיצור עבודה יזומה. מקווים שתעסוקה המקומית המתוכננת תאפשר זאת".
2. "יש להימנע מפתיחת משרד סעד. כל בעיות סעד יפתרו במקום, בצורה ביתית מבלי לפתוח כרטסת סעד ממש".
3. "יש לקדם האנשים בעבודה. כל בעל מקצוע יועסק במקצועו ואין להדביקו לשטח עבודה שאינו שלו ושיצור אצלו התמרמרות".
4. "500 המשפחות שיקלטו בערד יהיו מורכבות מ: א. ותיקים, ב. עולים. אנו נשתדל לשמור על יחס של 1:3 בקליטה כדי לשמור על קליטה סדירה".

"פרטי-כל מדיון בקליטת 500 משפחות נוספות בערד", 14.5.1964. ארכיון עיריית ערד, תיק: חבל ערד- תיק פרוטוקולים, 1961-1964. עמ' 2.

קליטת התושבים- קריטריונים לקליטה:

א. תעסוקה. פוטנציאל התעסוקה המיידית בערד. בעיקר בעלי מקצוע, רצוי טכניים. מתן עדיפות לזוגות שבהם יכלו שני בני הזוג להשתלב בעבודה - למשל טרקטוריסט וגננת.

ב. המשפחה, גודלה וגילאי הילדים. משפחות או זוגות נשואים. הכוונה היתה לפתוח גן ובית ספר עם כיתות א'-ג'.

ג. מוצא. בשלב ראשון רק ילידי הארץ או עולים ותיקים, במטרה לבסס את גרעין האוכלוסיה הראשוני על ותיקים ולא על עולים. לגבי עולים שאלת המוצא לא צוינה כמרכיב, אך 'ותק בארץ' כן.

ד. **רושם ראשוני.** מבחינה סוג האוכלוסיה שהתקבלה, הרושם הראשוני היה משמעותי, ונדרשה "רמה תרבותית מסויימת" שאפשר היה להתרשם ממנה בראיון. מועמדים עם רקע קיבוצי קיבלו עדיפות, כי הקולטים חשבו שיסתדרו בקלות בתנאים הקשים, וכי יש להם נטיה לתת שכם למשימות קולקטיביות – מקומיות ולאומיות.

קליטת התושבים- תהליך הקליטה:

א. **שאלונים מקדימים** שמילאו המשפחות שביקשו להתקבל, ואשר מתוכם נבררו המועמדים שיוזמנו לראיון.

ב. **ראיון של המועמד** עם ועדת הקליטה במשרדי הקריה בתל אביב.

ג. **ראיון עבודה של המועמד** במקום העבודה המיועד ואישור על התאמתו.

ד. **ראיון נוסף** עם אנשי ועדת הקליטה בערד, אליו התבקשה להגיע כל המשפחה המיועדת (כולל נשים וילדים). ההגעה לערד בשביל הראיון השני, בנסיעה ארוכה ומתישה עם ילדים קטנים, היתה אתגר קשה, ושימשה עבור ועדת הקליטה (ועבור המשפחות עצמן) אינדיקציה נוספת לנכונות וליכולת של המשפחה להיקלט בעיר.

ראיון אישי עם זוהל גינדל, 23.12.2010; ראיון אישי עם תמה שוחט, 17.2.2011. ראיון מוקלט עם זוהר גינדל, ללא תאריך. ארכיון המוזיאון ההיסטורי בערד.

קליטת התושבים

ערד
קוראת
לך!

העיר התעשייתית החדשה ערד, הנבנית על יד פסגות ראש זוהר מתוכננת לאוכלוסיה של 50.000 נפש. העיר מוקמת על שטח המתנשא 650 מטר מעל פני הים התיכון, אקלימה יבש ובריא ונופה מן המרהיבים בישראל.

דרך ראשית תחבר את העיר אל מרכז הארץ ואל ים המלח, הערבה ונמל אילת. בחבל ערד כבר נתגלו מקורות גז, מרבצי פוספטים, שיש מגוונים שונים, חומר גלם למלט לפן והמאמץ לגילוי אוצרות החבל נמשך. העיר קרובה לאוצרות ים המלח ולמפעל האשלג הגדול המוקם והולך, שיהיה מקור פרנסה גדול לאוכלוסיית החבל.

איכלוס העיר יתחיל בעוד כ-3 חדשים ובין המתיישבים יהיו עולים חדשים. הם מצפים לכך שתישבי ישראל הוותיקים יהיו הקולטים אותם והמשביעים אותם ישראלי על העיר החדשה, מראשיתה.

לתושבי ישראל בעלי מקצוע בעבודות בנין, מסגרים, מכונאים, חרטים, מורים וגננות, מפעילי ציוד כבד, נהגים, טרקטוריסטים, צפוי בעיר החדשה עתיד בטוח ועבודה מועילה ותינתן עזרה רבה בהבטחת דיור נאות.

המתנחלים הראשונים בערד יהיו שותפים למפעל חלוצי. הם יוכלו לומר „אנו היינו ראשונים בערד".

תושב ותיק, בעל מקצוע, אם תבחר להיות בין חלוצי ערד — לא תוכל לגור במקום אחר — יהיה עליך לגור יחד עם משפחתך בערד.

לפיכך בקר תחילה במקום

קיים קשר אוטובוסים יומי מבאר-שבע.

הנהלת הכל ערד וכן אנשי היחידה להכוונה לאזורי פיתוח יעזרו לך בעצה ובהדרכה וימסרו לך את הפרטים בקשר לאפשרויות התישבותך בערד.

שעות הקבלה במשרד העבודה בתל־אביב, הקריה, רח' ד' מס' 19, בימים א' — 9—12 4—2 ; ב' — 8—12 5—2 ; ה' — 5—2 ; ו' — 8—12.

"הקריטריונים שלנו היו, בעצם, קודם כל רמה מסויימת, שאתה מתרשם מהמשפחה. שנית, עדיפות על פי המקצועות הנדרשים. כל אדם שבא לערד בתקופה שלי, היה לו מקום עבודה מסודר, בלי זה לא היינו מאשרים את זה. אז מקום עבודה זה היה הקריטריון השני. ההתרשמות הכללית מהמשפחה והאישה והילדים. המקצוע, [...] וזהו. שום דבר ממה שאת אומרת לא היה. לא עניין אותנו עדות המזרח או זה".

ראיון אישי עם זוהל גינדל, 23.12.2010. בתשובה לשאלה האם התייחסו לקריטריונים שהוגדרו בפרוגרמה לגבי מוצאה של האוכלוסיה ואחוז יוצאי עדות המזרח המתוכנן.

ראיון עם זוהר גינדל

47:19-49:04

תכנון כלכלי ותעסוקתי

1. הפרוגרמה
2. "תוכנית תיעוש לאיכלוס ערד"- 1963
3. המלצות המחקר הסוציולוגי לבחירת בעלי המקצוע ומרקם העסקים והתעסוקה.

תכנון כלכלי ותעסוקתי

- עצם התכנון הכלכלי- תעסוקתי כחלק מתכנון העיר הוא ייחודי וחדש.
- התכנון התמקד בקביעת עקרונות יסוד בתעסוקה ובכלכלת העיר.
- יותר "תכנון תעסוקתי" מאשר תכנון כלכלי – לא פרצו גבולות.
- במסגרת כלכלה בעלת מבנה סקטוריאלי- שילוב של יזמות פרטית, ממשלתית והסתדרותית- לא ניתן 'לתת פקודה' להקמת מפעל. קושי ליישם תוכניות ללא שיתוף פעולה מצד היזמים.

תכנון כלכלי ותעסוקתי- פרוגרמה:

- העדר נתונים על עתידה הכלכלי של העיר הכביד על עריכת התוכנית, אך מחבריה כותבים כי ספק עם נתונים נוספים עשויים לשנות את אופי העיר ותכנונה.
- תשלובת התעשיה הכימית שתעבד את חומרי הגלם שכבר נמצאו – פוספטים, גז ומחצבי ים המלח – תהווה יסוד כלכלי מרכזי לקיום העיר.
- היסוד התעשייתי חייב להיות רחב ורב גוני, ועליו יש לבסס (בנוסף לתשלובת הכימית והפקת אוצרות טבע בים המלח) את כלכלת העיר. היסוד הזה חשוב להתפתחותה ו'לביצור יציבותה התעסוקתית' של העיר והוא יאפשר למצוא מקורות תעסוקה גם לנשים. תנועת התיירות טומנת בחובה סיכויים מסויימים, אך אין להגזים בחשיבותה.
- יסודות תעסוקה שלישוניים הם בעלי סיכויים מוקטנים בשל הריחוק מ'מרכז העצבים של הארץ' ובשל הבידוד. קשיים אלה גם מכבידים על שיכון "המוסדות הארציים והמיוחדים או מגורי האמידים והעצמאיים.

דוגמאות מתוך הפרוגרמה:

- בלוח המתייחס למסחר, שירותים ומלאכה בשלב א' מופיעה רשימה הכוללת את כל סוגי השירותים שהכירו באותה תקופה – לפי הערכה מספרית דרושה: 5 חנויות כלי מטבח, 10 מספרות, 5 חנויות סדקית וגלנטריה, 3 חנויות ממתקים, חנות ספרים, חנות פרחים, 2 בתי קולנוע, 2 בנקים ועוד.
- הפרוגרמה קובעת את הקצאת השטחים לשלב ב' לפי חישוב של מספר מ"מ מרובע לעובד בכל תחום, ולפי הערכת מספר העובדים בכל תחום.
- הפרוגרמה קובעת מספר עובדים בכל אחד מהתחומים. בתחום השירותים האישיים בשלב א' יש הקצאה ל- 145 עוזרות בית – בחישוב של עוזרת בית אחת ל- 70 נפש.
- הפרוגרמה מציגה לוחות אוכלוסיה לשלבים א' + ב' בהם יש פירוט של מספרי האוכלוסיה לפי גיל ומין – כלומר, בעיר שעדיין לא נולדה, אמורות להיות כעשרים שנה מאוחר יותר 1015 נקבות בגילאי 35-39.
- גודל המשפחה הממוצע המתוכנן בשלב א' הוא של 3.5 נפש למשפחה.

יסודות התכנון הכלכלי

- תכנון לאחוז תעסוקה גבוה מאוד- בשאיפה תעסוקה מלאה.
- תכנון תעסוקת נשים.
- מקורות תעסוקה מגוונים.
- עיר שעיקר כלכלתה מסתמכת על תעשיה.
- תעשית מחצבים בסמוך לאזורי הכריה.
- תעשיה נייטרלית בקרבת העיר.
- פיתוח תיירות כמקור הכנסה.
- שירותים ציבוריים ומסחריים מעולים. כל העובדים יגורו בעיר.
- חלוקת התעסוקה: 60% חרושת ובניה, 28% שירותים ומסחר, 12% מקורות תעסוקה מגוונים נוספים.

הביצוע

מה שאיפשר את כל זה הוא שהביקוש עלה על ההיצע

עשור לערד- סקירת העשור

"לסיכום יש לומר כי אחרי עשר שנים של קיום ערד צעדנו בדרך עליה חשבנו. הגענו לעיר של כרבבת תושבים אשר בסיסה תושבים אשר בסיסה הכללי והחברתי מוצק. אין לנו ספק כי לאור העבר יש לנו בסיס איתן להגיע בעוד עשר שנים לעיר של 25,000 נפש, מסודרת, יציבה, אשר משמשת מקור לגאוה לתושביה ולכלל ישראל".

בשנת העשור לערד הוציאה המועצה המקומית סקירה ובה נתונים שונים על העיר. בגדול- הנתונים תואמים את הפרוגרמה כמעט ב- 100%.

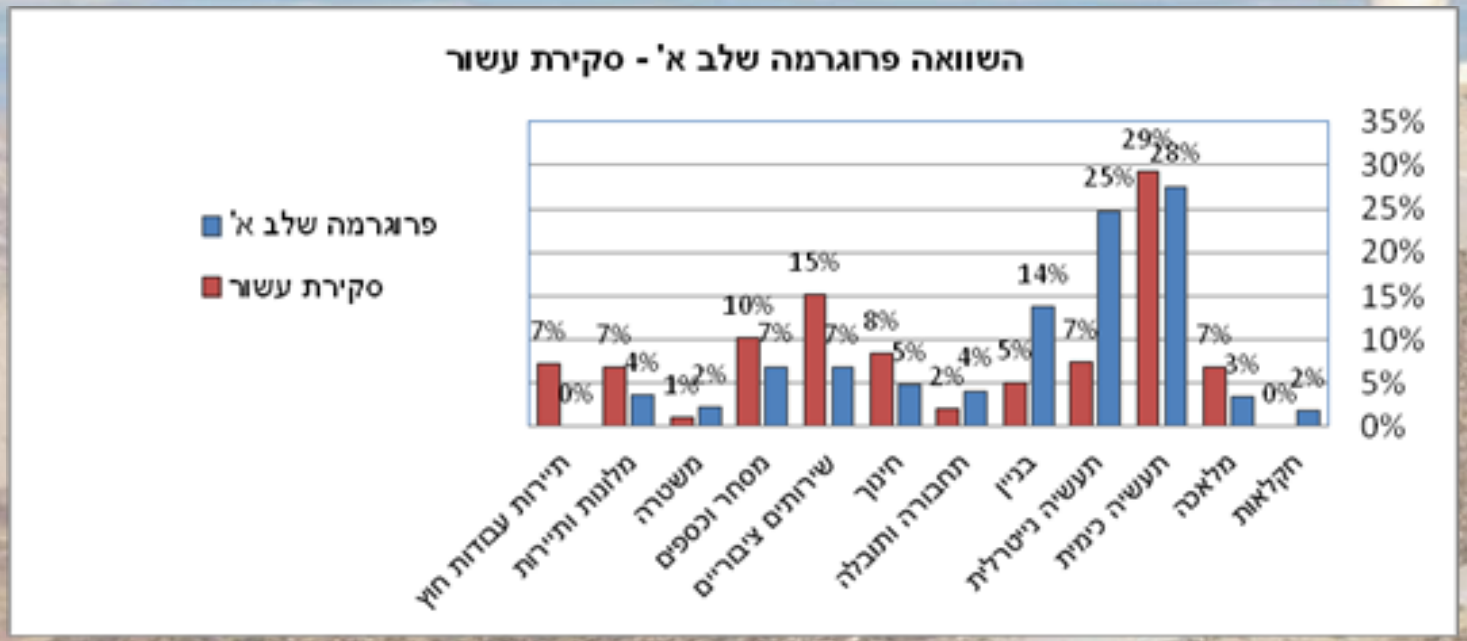

איך עבדו התהליכים? – איכלוס ודיור

- מטרת המועצה- להוביל את ערד אל יעדי שלב א' וב' של הפרוגרמה- 10,000 נפש ובהמשך 30,000 נפש, שמירה על היעד של תעסוקה מלאה, דיור הולם לכל התושבים והבטחת איכות השירותים ואיכות החיים של האוכלוסיה.
- בעיר פעלה 'רכזת איכלוס' שתפקידה היה לסייע בקליטת משפחות, 'לשדך' בין מקומות עבודה לעובדים מחוץ לעיר המעוניינים להגר, ולסייע בהקצאת הדירות.
- הבתים נבנו בבנייה ציבורית על ידי חברות כמו סולל בונה, והועברו לחברות המשכנות לצורך מכירה, שכירות או 'שכירות אופציה'.
- משרד השיכון קבע את ההקצאות לדירות לפי מדיניות השיכון של המשרד.
- בעיר פעלה 'ועדת איכלוס' שהיתה אחראית לחלוקת הקצאות הדירות למשפחות ולקביעת התנאים.
- תהליך הקצאת הדירות הבטיח כי בידי המועצה היה כלי משמעותי לפיתוח העיר ומשיכת אוכלוסיה בהתאם לצרכי המפעלים או השירותים הנדרשים.

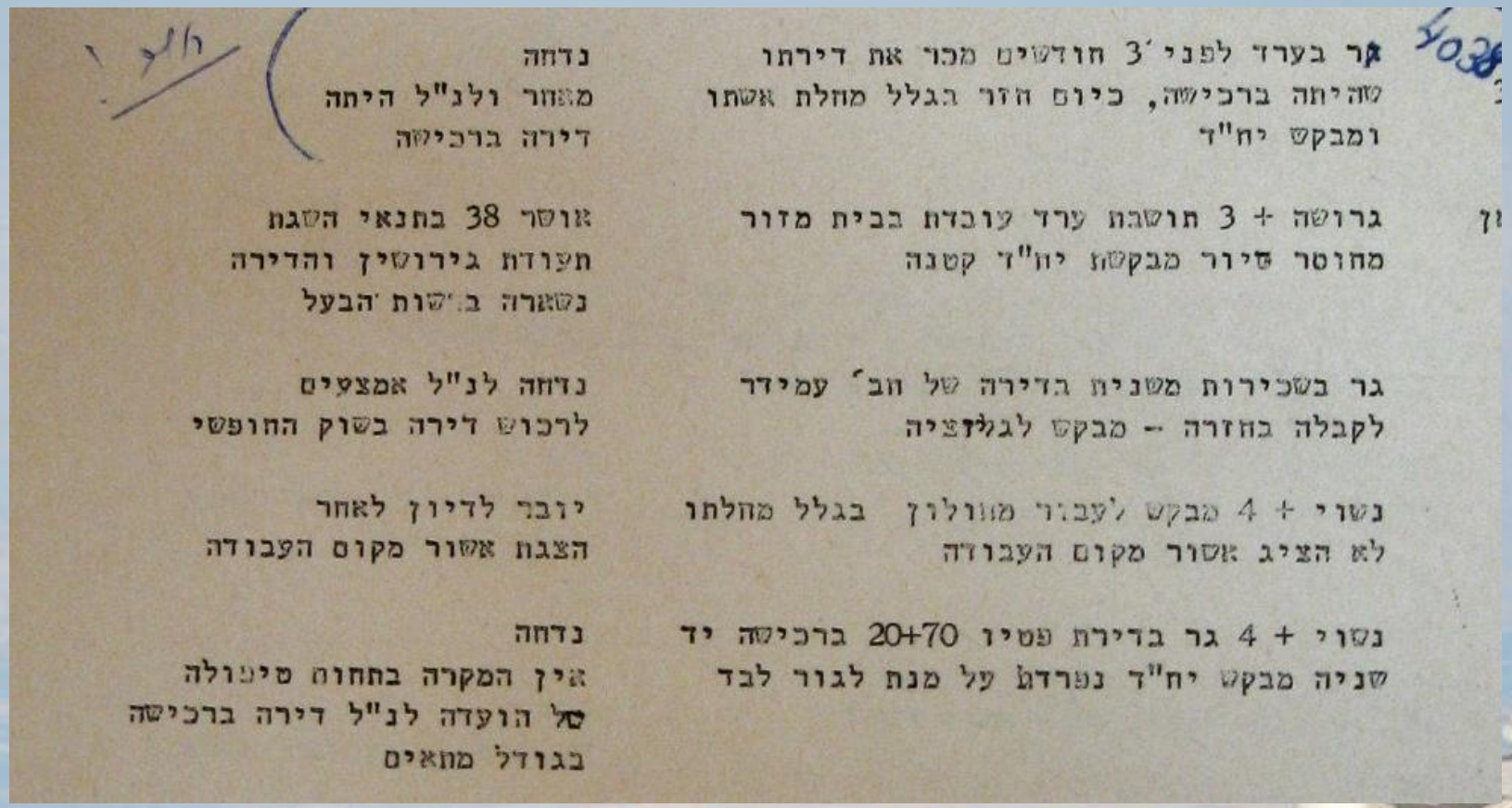

גר בערד לפני 3 חודשים מכר את דירתו שהיתה ברכישה, כיום הזר הגלל מחלת אשתו ומבקש יח"ד	נדחה מאחר ולנ"ל היתה דירה ברכישה
גרושה + 3 תושבת ערד עובדת בבית מזור מחוסר סיור מבקשת יח"ד קטנה	אושר 38 בתנאי השגת תעודת גירושין והדירה נשארה בבעלות הבעל
גר בשכירות משניה הדירה של חב' עמידר לקבלה בחזרה – מבקש לגלדציה	נדחה לנ"ל אמצעים לרכוש דירה בשוק החופשי
נשוי + 4 מבקש לעבור מחולון בגלל מחלתו לא הציג אשור מקום העבודה	יובר לדיון לאחר הצגת אשור מקום העבודה
נשוי + 4 גר בדירת פטיו 20+70 ברכישה יד שניה מבקש יח"ד נפרדת על מנת לגור לבד	נדחה אין המקרה בתחום סיעולה של הועדה לנ"ל דירה ברכישה בגודל מתאים

כותב מר טנה ממשרד השיכון לפונדק:

"משרד השיכון בונה מתקציב שיכון עולים 176 בתי אסבסט, ויתחיל לבנות עוד השנה 300 יח"ד, מהן 100 מתקציב שיכון ותיקים וזוגות צעירים באזורי פיתוח, ו- 200 יח"ד מתקציב שיכון עולים. [...] עלי להדגיש כי אין בסמכותה של ועדת ערד ואפילו של משרד השיכון לשנות יעוד הבניה למטרות שונות בלי לשנות התקציב וקבלת אישור מתאים של הממונה על התקציבים בועדת הכספים של הכנסת. האיכלוס צריך להיות בהתאם לתוכנית הבניה".

סיכום תכנית הבניה של משרד השיכון (ללא כותרת), 4.11.1962. ארכיון עיריית ערד, חבל ערד - תיק פרוטוקולים – 1961-1964. המכתב חשוב משום שהוא מלמד על כך שלא תמיד בוצעו ההנחיות כלשונן. ידוע לנו שבפועל אוכלסו האסבסטונים הללו על ידי ותיקים ולא על ידי עולים.

תהליכים וקשיים בתחום הדיור

מעבר לתפיסת דיור ציבורי של כלכלת שוק ותמיכה בנזקקים במקום כמשאב רווחה ציבורי:

- צמצום הבניה הציבורית בישראל (מ- 60% ל- 40% מכלל הבניה בשנות במהלך שנות השישים.
- מעבר ממדיניות של בניה ציבורית למדיניות של הטבות למשתכן – שנות ה- 70
- קריטריונים נוקשים בזכאות לדירות- בעיקר מעוטי יכולת.

- חוסר אפשרות לשכירות בבניה ציבורית או ל'שכירות אופציה'.
- חוסר גמישות בהקצאת דירות.
- קביעת מחירי קרקע לקבלנים באופן שלא השתלם להם לבנות. חוסר אפשרות של המועצה להשפיע על מחירי הקרקע.
- הצטמצמות מאגר הדירות הציבוריות שהיו בידי המועצה להקצאת למפעלים, מורים וכו'.

מדיניות משרד השיכון לא תואמת את צרכי העיר

"לאחרונה נקבעה הרשמה לאכלוס דירות מתפנות על פי קריטריונים נוקשים למדי. הקריטריונים להם נעתר משרדכם, תוך חוסר גמישות מוחלט, ותוך חוסר התחשבות בגורמים ובאופי הבעיות במקום, יאפשרו פתרון למגזר צר ביותר של הנזקקים לדיור. עמדתנו, הנובעת מהכרת הבעיות בשטח להרחבת המועמדים להרשמה זו, נפלה על אוזן אטומה. בפועל – למרות הסכמה הדדית כי לאחר ההרשמה נתייחס למקרים גבוליים מבחינת הקריטריון שפורסם, על מנת לעשות צדק ולאפשר פתרונות סבירים לנזקקי הדיור, לא מצאנו שיתוף פעולה לכך. [...] לדעתנו- גמישות, תוך התייחסות לנתוני המקום הספציפיים, מאפשרת חלוקה צודקת יותר גם במצב של מחסור".

"בכל הנוגע לערד – מדיניות האכלוס של משרדכם איננה מקובלת עלינו וגם אם מוסכם כי מדיניות איכלוס ארצית צריכה להתבסס על עקרונות ונוהלים אחידים, לא יתכן שלא לתת את הדעת לצרכים ספציפיים של ישוב זה או אחר, אשר, בעיקרם תואמים את מדיניות הממשלה לאזורי פיתוח. מדיניות זו אין לה לעיתים כיסוי בשטח כתוצאה מנוהלים והחלטות נוקשות בנושא האכלוס".

"מניסיוני, ומתוך מגע עם צבור האנשים הפונה לקבלת אינפורמציה בנושא זה, נוכחתי כי קיימת חוליה חלשה בכל הקשור למתן פתרונות מעשיים לאנשים שאינם זכאים במסגרת זוגות צעירים, או שאינם נקלטים באמצעות מפעל אשר הוקצו לו דירות. דבר זה עומד בניגוד מוחלט למדיניות המוצהרת של עדוד והכוונה לערי פיתוח, וכן בניגוד מאכזב לציפיותיהם של אנשים אשר מתאימים לכל הדעות לקריטריון של היחידה להכוונה ואין לגביהם כל היצע שוטף ומוגדר של יחידות דיור. נראה כי קביעת תמריץ כללי כמו הלואה עומדת למשתקע בעיר פיתוח איננה עונה על הבעיה, שכן אין בינה לבין פתרון דיור מעשי ולא כלום".

מזכרים מאת מזכיר המועצה דני מעין למשרד השיכון.

כנס ראשי עיירות הפיתוח

בהחלטות הכנס תובעים ראשי הערים מספר תביעות:

- "לקראת הגשת תכנית משרד השיכון לשנת 1971/72 אנו מבקשים, כי חלק ערי הפיתוח בבנית יחידות דיור לכל סוגי הפתרונות כמו: דירות במסגרת העברת ותיקים, דירות לשיפור תנאי דיור, דירות למשפחות מרובות ילדים ודירות לזוגות צעירים, יהיה חלקנו לפחות 60% מכלל הפתרונות הממשלתיים".
- "בגלל הבעיות המיוחדות של ערי הפיתוח לא יתכן, כי יחול עליהן אותו קריטריון של הגבלת בנייה ציבורית החל לגבי הערים המפוזרות במרכזי הארץ, ואנו קובעים, לכן, שינוי בחוק שיבטא צורך זה ועד השינוי התחשבות מקסימלית בועדות הרישוי".
- "הרשויות תובעות להיות שותפים בקביעת יעוד הדירות הבלתי מאוכלסות מתוך דאגה משותפת לגורל הדירות והמבנים ומתוך דאגה להגדלת האוכלוסיה בישוב, וזאת לאור מקרים של המצאות דירות 'מוקפאות' ומוזנחות בישובים שיש בהם דרישה לדיור".

"פרוטוקול מכנס ראשי ערי הפיתוח שהתקיים בערד ביום 20.8.1970", 20.8.1970. ארכיון המדינה, מ"פ: גל- 50917/7, מ"ל: 95.0/63/66.

איך עבדו התהליכים? – תעסוקה

"התעשיה המקומית בערד היא לא מפותחת. זאת אומרת, יחסית לעובדים בפריפריה היא חלשה מאוד. הדבר הזה נובע מהעובדה שהפריפריה מאוד חזקה. הכוונה למפעלים שמשלמים טוב יחסית, לעומת מפעלי תעשיה רגילים. [...] קיומם של מפעלי התעשיה בפריפריה, פריקלאס, ים המלח, תשלובת ערד וקמ"ג, יצרה מצב שלמעשה די קשה להקים פה תעשיה. היו לנו ימים מאוד קשים במפעלים שהעסיקו 30-40 עובדים, שאפילו שקלו העברה של המפעל. למשל במפעל הפקקים [...] היה משבר כזה, שהגיע לדיונים להעביר את המפעל מערד, כי הוא לא מצליח לגייס כוח אדם ברמת השכר של מפעלי תעשיה מהסוג הזה". (בייגה שוחט, 1975, נאום)

"משיחות שניהלו עובדי לשכת העבודה וצוות האיכלוס במבצע איכלוס ערד 1978, התברר שישנה תופעה של פער ברמת ההשתכרות בין אזורי הארץ השונים לבין אזור ערד סדום. רמת השכר הממוצעת של סוג האנשים שערד מייחלת להם גבוהה במרכז הארץ בהפרש של 30-40%. קשה לעמוד במדויק על הסיבות לתופעה זו. יתכן ואפשר לראות את הגורם המשפיע על שכר נמוך בכ"א הזול שחדר לאזור, המתמקד בערביי השטחים, בדווים ובכושים".

איך עבדו התהליכים? – תעסוקה

- רמת השתכרות גבוהה מאוד- על פי נתוני הלמ"ס משנת 1972 ממוצע השכר בערד בשנה זו הוא 9.1 אלפי ל"י, והיא מדורגת במקום הרביעי בדירוג השכר בארץ, אחרי אילת, רמת השרון וגבעתיים.
- הפרשי שכר של 30-40% בין התעשיה בערד לבין התעשיה במרכז הארץ.
- הפער שהציג שוחט בין רמת השכר הנמוכה שמציעים מפעלי התעשיה הנייטרלית, לבין רמת השכר הגבוהה שמציעים מפעלי תעשיית המחצבים.
- קושי למשוך אנשים להגיע לערד, משום שגם השיפור בתנאי הדיור לא מפצה על הירידה בתנאי התעסוקה.
- ענף התיירות בערד ומחוצה לה התפתח יפה כגורם תעסוקתי.
- תחום התעשיה הכימית מחוץ לערד אכן התפתח, אך תחום התעשיות הניטרליות בתוך ערד לא התפתח. במקומו התפתחו הרבה מקומות תעסוקה במלאכה, שירותים, ומסחר.
- תנאים אלה הצרו באופן משמעותי את הבסיס הכלכלי של העיר ומנעו ממנה ארנונה מתעשייה שהיתה אמורה לבסס אותה כלכלית.

אובדן השליטה

אוטופיה

"אוטופיות הן מיקומים שאין להם מקום ממשי. אלה מיקומים המקיימים יחס כללי של אנלוגיה ישירה או מהופכת עם המרחב הממשי של החברה. זו החברה עצמה בצורתה המושלמת או שזה ההיפוך של החברה, אבל בכל אופן, אוטופיות אלה הן מרחבים שבמהותם ובעיקרם הם לא ממשיים" (פוקו)

"האוטופיות מושתתות על האמונה, כי קיימים ערכים אוניברסליים על זמניים, התקפים בכל מקום ובכל זמן, וערכים אלו ניתנים להגשמה מבחינה עקרונית. [...] לרוב מאופיינות החברות האוטופיות כחברות רציונאליות והרמוניות, חופשיות מקונפליקטים וסתירות פנימיות. [...] מבחינה זו ניתן לראות בדגם האוטופי ניסיון להתגבר על חוסר היציבות וחוסר הודאות של החיים החברתיים, והן משמשות ביטוי למאמץ האנושי להשליט ביטחון, סדר, היגיון ויציבות בעולם משתנה, הנראה לרבים כשרירותי וחסר פשר" (אלבוים- דרור)

הטרוטופיה

"ישנם בכל תרבות, בכל ציוויליזציה, גם מקומות ממשיים, מקומות אפקטיביים, מקומות המותווים בכינון החברה עצמה, והם סוג של מיקומי נגד, סוג של אוטופיות שמומשו הלכה למעשה, ואשר בתוכן המיקומים הממשיים – כל יתר המיקומים הממשיים שניתן לפגוש בלב התרבות – מיוצגים, ובעת ובעונה אחת גם שנויים במחלוקת ומהופכים. מדובר בסוג של מקומות שהם מחוץ לכל מקום, אף שלמעשה קביעת המקום שלהם אפשרית. **דווקא משום שהם אחרים לחלוטין מכל המיקומים האחרים**, שאותם הם משקפים ושעליהם הם מדברים, אכנה את המקומות האלה הטרוטופיות, על דרך ההנגדה לאוטופיה"(פוקו, 1984).

"...תפקידן [של ההטרוטופיות] הוא ליצור מרחב אחר, מרחב ממשי אחר, שיהיה מושלם, מוקפד ומאורגן באותה מידה שהמרחב שלנו הוא חסר סדר, בנוי בצורה גרועה ומבולגן. הטרוטופיה זו לא תהיה של אשליה כי אם של פיצוי, ואני שואל את עצמי האם כמה מן המושבות שלנו אינן מתפקדות באופן הזה" (פוקו, 1984).